

UYGARLAŞTIRMA MİSYONU*

Mustafa Suphi**

Özet: “Uygarlaştırma misyonu”nu, genel insanlık ilişkilerini esas kabul ederek yalnız felsefi bir bakış açısından değerlendirmek bizi, mesaimize vermek istediğimiz pratik faydadan uzaklaştırır korkusundayız. Diğer taraftan bu iki kelime: “Uygarlaştırma misyonu” (mission civilisatrice) Avrupalıların sömürge politikasına girmiş yerleşik bir deyimden -ne yazık ki- daha fazla bir öneme sahip değildir.

Anahtar Kelimeler: Sömürgeciliğin Yöntemi, Uygarlaştırma, sömürgecilik

Mission Civilisatrice/Civilisatory Mission

Abstract: This article of Mustafa Suphi, one of the important figures of recent Turkish thought, displays the insight of the colonialism based on the term “mission civilisatrice” which had been used in European colonialisation policies.

Keywords: Mustafa Suphi, colonialism, the method of colonialism, mission civilisatrice

Trablusgarp İçin

İtalya hükümeti Bâb-ı Âli’ye verdiği 28 Eylül 1911 tarihli notada Trablusgarp ve Bingâzi kıtalarının terk edilmiş durumundan, kuzey Afrika’nın diğer bölgelerinde görülen medeni ilerlemenin bu bölgelere de yayılması zorunluluğundan ve İtalya’nın bu konuya duyarlı olduğundan sert bir üslupla söz ediyor. Ve birkaç gün sonra (29 Eylül 1911) Devlet-i Osmanîye’ye savaş ilan ederek Trablusgarp ve Bingâzi’de bir “uygarlaştırma misyonu” (mission civilisatrice)¹ üstlenmiş oluyor. Uygarlaştırma misyonu! Bütün dünyanın bir Osmanlı toprağı olduğuna şüphe etmediği Trablusgarp ve Bingâzi’ye tecavüz için fırlatılan bu iki kelime karşısında bütün Osmanlılar, Osmanlılığa bağlı sınırsız İslâm dün-

* Bu eser ilk defa *Vazife-i Temdin* adıyla, Trablusgarp savaşı sırasında yayımlanmıştır (Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, Terbiye-i İktisadiye Kütüphanesi, No: 1, İstanbul, 1328). Çevrimyazısı http://www.halksahnesi.org/incelemeler/vazife_i_temdin/vazife_i_temdin.htm adresinde yer alan metnin tarafımızdan sadeleştirilmesi gereği görülmüştür. (Bazı Osmanlıca sözcüklerin uygunluğunu denetleyen İnci Yavuz’a teşekkürler. Ufuk Özcan)

** II. Meşrutiyet yıllarında Fransız sosyolog C. Bouglé’den yaptığı çeviriyle tanınan Mustafa Suphi, yüksek öğretmen okulu olan Dâr-ül-muallimîn’de ve Mekteb-i Sultanî’de hukuk ve iktisat öğretmenliği yapmıştır. Türkiye’nin öncü sosyalistleri arasında yer alır.

1 *Mission civilisatrice*: Yerli toplumların sömürgeleştirilmesini ve onlara Batı uygarlık değerlerinin (Hıristiyanlık, Batı dilleri ve kültürü vb.) aşılmasını amaçlayan, genellikle kilisenin de desteğini alan yayılmacılık gerekçesi.

yası ve nihayet insanlığa saygılı, erdemli şahsiyetler bir keder ve şaşkınlık duygusuna kapıldılar.

Gazeteler ilk bir-iki günde böyle bir misyonun anlamsızlığını ileri sürdüler; hele İtalya'nın Sicilya'sı bütün haydutlarıyla meydanda dururken, bu "uygarlaştırma misyonu"nu başka millet ve memleketlere tecavüz gerekçesi olarak göstermesini abes buldular. Fakat, biraz sonra meraklı, hararetli savaş haberleri gazete sütunlarını doldurdukça bu iki kelime örtülü kaldı. İnsanlığın prensiplerini meydana getiren bazı meseleler vardır ki, herkesçe bilinmiş, tanınmış zannolunduğu halde günlerin yığıldığı tozlar altında gerçekten âtil ve gizli kalmıştır. İnsanlar arasında dayanışma ve yardımlaşma toplumsal bir gereklilik olduğuna göre son yüzyıllarda aile bireyleri gibi ilişki içinde bulunan çeşitli millet ve ülkelerin karşılıklı görev ve hakları acaba İtalya'nın ileri sürdüğü "uygarlaştırma misyonu" türünden bir yasal sistem de vücudunda getirmiş midir?

İşte görülüyor ki, olay ve gelişmelerin insafsız hücumlarına rağmen biz hala bu iki kelime karşısında soğukkanlılıkla düşünüyoruz. Ve bu satırları ülkenin tartışma gündemine "uygarlaştırma misyonu" ismi altında ithâf ediyoruz.

"Uygarlaştırma misyonu"nu, genel insanlık ilişkilerini esas kabul ederek yalnız felsefi bir bakış açısından değerlendirmek bizi, mesaimize vermek istediğimiz pratik faydadan uzaklaştırır korkusundayız. Diğer taraftan bu iki kelime: "Uygarlaştırma misyonu" (mission civilisatrice) Avrupalıların sömürge politikasına girmiş yerleşik bir deyimden -ne yazık ki- daha fazla bir öneme sahip değildir.

Onun için araştırmamızı bu bakış açısından ilerleterek: Sömürgeciliğin ve sömürgecilikle daimi ilişkide bulunan göç olayının mahiyetini ve nedenlerini ortaya koyduktan sonra son zamanlarda oluşum ve gelişimini tamamlayan felsefesini ve yöntemini ülkenin tartışma gündemine hizmet edecek surette ve mümkün olduğu kadar bilimsel ve pratik bir mahiyette açıklamaya çalışacağız. Ümit ediyoruz ki, bu açıklama ile: Avrupalıların Hint'te, Çin'de, Mısır'da, Fas'ta herhangi bir menfaatlerini temin etmek üzere coşku ve gururla yücelttikleri "uygarlaştırma misyonu"nun esas ve sonuçları açıkça ortaya çıkmış olacaktır.

Göç ve Kolonileşme Düşüncesi

Ülkeler tarihi incelendiği zaman iki büyük ve esaslı harekete dikkat etmek mümkün değildir: Göç ve kolonileşme. İlkel ve basit insanlar, toprağa bağlılıklarını çoğu zaman hissetmemişler, otlakları, meyvalıkları ve avlakları azalan yerleri tedricen terk ederek daha bereketli topraklar aramışlardır; bu da insanlık için geçirilmesi zorunlu bir devredir. Kuzey arazisinin ya az verimli va-

halarında veya derin ve karanlık steplerinde² yaşadıkları esnada yalnız koyun ve keçi sürüleri besleyen Moğollar o sürülerle gezgin bir yaşam sürüyorlardı. Çünkü onların sütleriyle geçiniyor, onların etini yiyor, yününü giyiyorlardı. Sürüler besleyen her insan topluluğu mutlaka gezgin değildir; fakat Moğollar, sonra Türkler, Hunlar ve Tatarlar, topraklarının, birbirini takip eden pek soğuk ve sıcak mevsimlerde hayvanlarını beslemeye müsait olmaması dolayısıyla daima gezgin bir yaşama mahkûm idiler; yağmurlar, seller, soğuklar ve sıcaklar karar ve hareketleri için önemli birer kriter teşkil ediyordu... Koyun ve keçilerle macera dolu bir hayat geçiriyorlardı. Bir müddet sonra oldukça fazla miktarda at ve deve de beslemeye başladılar; bu hayvanlar için daha az maceraperest ve daha az gezgin olmak ve bir yer tutmak gerekliydi. Bir taraftan besledikleri hayvan miktarının, diğer taraftan kendi nüfuslarının artması ile, artık iradeleri güçlenen ve özgüvenleri gelişmeye başlayan bu kitleler kuzey topraklarında yeterli beslenme kaynaklarının bittiğine hükmederek güneye ve batıya doğru akmaya başladılar... Tarih, akınları böyle izah ediyor.

İndo-Cermenlerin Orta Asya'dan başlayarak bütün Avrupa'yı, Malezlerin Madagaskar'dan okyanusun en ücra ve uzak adalarına kadar bütün güney Asya'yı istila etmeleri de, ünlü tarihçi Hering'in dediği gibi doğa koşullarının zorlamasıyla gerçekleşen bir seyahat alışkanlığı sonucunda olmuştur. Eskičağdan beri zaman zaman devam ve tekrar eden bu gibi nüfus dalgalanmaları görünüşte hunharlık, fatihlik veya savaşçılıkla tasvir edilse de, gerçekte hiçbir iradi ve vicdani harekete dayanmamaktadır. Belki bu dalgalar, çevre denizlerin tufan misali müthiş dalgaları kadar irade ve vicdandan yoksun, daha doğru bir deyişle zorunludur. Avcılık ve çobanlık devrinden çiftçilik devrine tamamiyle girmeyen topluluklar üzerinde egemen olan genel şartların tamamını bu zamanlarda görürüz. Hiçbir şeyde istikrar yoktur: Yer yer, taştan, topraktan, ağaçtan binlerce mesken hayat bulur; sonra bütün bunlar birdenbire harabeye dönüşür.

Tarihin istilâ sütünü altında göreceğimiz bütün olay ve olgular bize imâr ve kolonileşme hakkında oldukça tezatlarla dolu fikirler verir; imar ve kolonileşmeden ziyade harabelere ait manzaralar karşısında bulunuruz. Fakat pek garip görülmemelidir ki, tarih felsefesi bütün bu olayları modern uygarlığın esasları arasında görüp değerlendirmektedir.

Gerçekten zaman geçtikçe insan zekâsının gelişmesiyle insanların hareketlerinde bir teknik usul belirginleşmeye başladı. Böyle gezgin insan toplulukları arasında gittikçe artan ticari mübadele ilişkileri seyir ve hareketlerde bir merkezîyet meydana getirdi: Sallar ve nihayet gemiler üzerinde denizler, ülkeler aşırıp alışveriş ettikten sonra belirli bir merkeze geliniyordu. İnsanlar ar-

² Step: Kaba otlak ve çalılıklarla örtülü topraklar.

tık o ebedi ve yorucu serserilik hayatından bir huzur ve refah hayatına giriyorlardı. Tarım ve ticaret geliştikçe oturlan evlere, işlenen topraklara bir kıymet gelmişti. Birinin evi, tarlası ya da bahçesi; diğerrinin de evi, tarlası ve bahçesi vb. vardı. Sonra, bunlardan biri ve diğeri birkaç senelik işleme neticesinde: Evvelce bu toprakların içinde bulunan taşlar çıkarılmış, atılmış, bayındır hale getirilmiş ve değrrlenmişti.

İşte görüyoruz ki, insanların belirli bir toprağa yerleşmeleriyle: Avcılık devrinden çiftçilik devrine geçilmesiyle birlikte imar fikri başlamış oluyor ve kıymet fikri ve ticaretin gelişmesiyle bu imar fikri büsbütün belirginleşiyor.

Deniz ticareti alanında oldukça gelişme gösteren Fenikeliler, Kartacalılar ve nihayet Yunanlıların birer ticari üs olarak dahilde ve sahilde kurup imar ettikleri şehirler bazen asıl karargâhlarını geride bırakacak surette ilerlemişlerdir. IX. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar kurulan Yunan yerleşimleri, sonra, Büyük İskender'in bizzat teşkil ve Doğu Rumlarının iskân ettiği altmış kasaba imar fikrinin çeşitli örnekleri arasındadır. Sezar'ın askeri merkezleri/karargâhları marmur beldeler haline gelmiştir. Sonraki dönemde Cermen istilası ve Slavların doğudan tekrar zuhur ve istilaları kuzeyde ve okyanus sahilinde bazı merkezler ve şehirler kurulmasına sebep olmuştur.

İlkel kavimlerin istila sebeplerini az çok izah eden tarih, uygar ve yerleşik Fenikelilerin, Kartacalıların ve nihayet Romalıları ile Yunanlıların imar hareket ve girişimlerini başka başka sebep ve saiklere dayandırıyor. Her halde bu toplumsal olaylarda billurlaşan bir madde varsa o da "göç"tür. Göç, toplumsal yaşamla ikizdir. Onun için Moritz Wagner: "Göç teorisi", diyor, "dünya tarihinin temel noktasıdır."

Yeni devirlerde de bu dalgalanma devam edip duruyor. XV. yüzyıl sonlarında Amerika'nın keşfi ve Afrika, Asya ve Avustralya kıtaları hakkındaki coğrafi bilgilerin genişlemesi, Avrupa'dan büyük miktarda göçe sebebiyet vermiştir.

XVI. yüzyılda Güney Amerika'ya, XVII. yüzyılda Kuzey Amerika'ya Avrupa nüfusunu sarsacak derecede gerçekleşen göçün nedeni, Gladstone'un dediği gibi, insanların altına olan aşkından başka bir şeyde aranmamalıdır. Bu göçmenlerin bir kısmı maden ocaklarında, ümitlerine nail olmadan veya hayalleri henüz hayat ve hakikat bulurken telef oldular. Fakat hiç şüphe yok, İspanya'dan, Portekiz'den, İtalya'dan, Fransa'dan, Almanya'dan, İngiltere'den göç eden bu cesur, muhteris ve maceraperest göçmenlerin girişimleriyledir ki, yeni dünyada bugün, altın ve gümüş sütunlar üstünde vakarlı, ihtişamlı, yüksek bir uygarlık kurulmuştur.³ Gerçekten Güney Amerika'nın büyük

³ Bu göç dalgası yerli toplumları mahvedecek sonuçlar da doğurmuştur. İnsanlık açısından oldukça dikkat çekici değrrlendirmelere yol açan bu meseleyi de ileride inceleyeceğiz.

bölümü Saksonlar (İngiliz-Alman) olmak üzere, küçük bir kısmı Kelt ve Latinler (Fransız, İrlandalı, İtalyan) tarafından iskân ve kolonize edilmiştir. Bundan başka evvelce getirilmiş olan zencilerle, göç ederek yerleşmeleri son zamanlarda yasaklanan Çinliler ve Japonyalılar da bu memleketin endüstriyel ve iktisadi hayatında özel bir mevki sahibidirler. Güney Amerika ise İspanyol, Portekiz ve bir miktar Fransız ve İtalyanlardan ibaret olarak Latinler tarafından iskân edilmiştir.

Bu göçün önemi hakkında bir fikir edinmek için 1790 senesinde Kuzey Amerika'da dört milyondan fazla olmayan ahalinin 1900'de yedi milyona ulaşmış olduğunu belirtmek yeterlidir. Şu halde ortalama olarak yılda % 3,5 nüfus artışı var demektir. Bunların önemli bir kısmı yeni doğumlara ait ise de 1/3 miktarında bir kısmı göçün sonucudur.

Afrika da XIX. yüzyılın bir Amerikası olmuştur. Bu kıt'anın hemen her tarafı, kâh bilfiil işgal, kâh himaye ve kâh hinterland denilen nüfuz bölgelerine bölünerek Avrupalılar tarafından istila olunmuştur.⁴

Birkaç yüzyıldan beri Avrupa'ya mahkumiyetine rağmen Hindistan'da yaklaşık üç yüz milyon yerli ahali arasında 250.000'den fazla Avrupalı bulunuyor. Sonra Sibiryaya, arazisinin genişliğine rağmen Rus köylülerinden olmak üzere senede 100-120 bin nüfustan fazla göç olayı vuku bulmuyor. Asya'nın diğer memleketlerinde mevcut Avrupalıların miktarı ise birkaç milyona ulaşmaz. Onun için Asya kıtasında pek önemsiz olan Avrupalı nüfus ile Avrupa siyasi nüfuzunu fikren bir an için dengelemekle yetinelim, ibret alalım.

Yerli halkı Kuzey Amerika'da olduğu gibi bütünüyle yok edilmiş olan Avustralya kıtasının önemli bir bölümü ise başta Anglo-Saksonlar olmak üzere Avrupa ahalisiyle meskundur.

Göç ve Sömürgeciliğin Nedenleri

Yeni dünyanın keşfedilmesiyle Portekiz ve İspanyol gemicilerinden başlayarak İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan, İskandinav vb. ırkları, lisanları ve Hıristiyan dünyasına mensup olmalarına karşılık manevi ve iktisadi koşulları itibariyle birbiriyle uyuşmayan milletlerden milyonlarca insanın, bu iki kıtanın çeşitli kısımlarında ve diğer kıtalarda yerleşmeleri ilkel ve eski kavimleri göç sevkeden nedenlerden başka mahiyette saik ve faktörlere dayanmaktadır:

⁴ Avrupalılar tarafından en çok rağbet edilen kısım, kuzey Afrika'dır. 1901'de Cezayir'de, dört milyon yerli halktan başka 364.000 Fransız olmak üzere, Musevi, İspanyol, İtalyan 849,807 Avrupalı vardı. Yine aynı tarihte Tunus'ta 40.000 Fransız, Mısır'da üç milyona yakın çeşitli uluslardan Avrupalı bulunuyordu. Sudan'da ve güney Afrika'da da yerleşmiş birçok Avrupalı mevcuttur.

Bir kere göç söz konusu olduğunda, öncelikle nüfus yoğunluğundan bahsetmek gerekir. Bir insan kitlesini oluşturan nüfusun miktarıyla o kitlenin yerleşik olduğu arazinin yüz ölçümü arasındaki oran nüfus yoğunluğu teorisinin esasıdır. Nüfus miktarı ile üzerine yerleşilmiş arazinin büyüklüğü arasında medeni seviyeye, iklime, arazi koşullarına göre doğal bir oran mevcuttur. Örneğin kuzeyin soğuk memleketlerinde 4 mil kare araziye bir kişi düştüğü halde güneyin güneşli ve verimli topraklarında bu kadar yerde 10'dan 500'e kadar insan düşmektedir. Demek ki, nüfus miktarı ile üzerine yerleşilmiş arazinin büyüklüğü arasındaki doğal oran bozulunca bir dengesizlik başlamış olur. Nüfus bu oran haricinde artarsa hayat darlaşır ve biraz daha artarsa türlü felaketler baş gösterir; bazı Avrupa memleketlerinde görüldüğü gibi açlıktan insanlar ölür. Onun için her memleketin coğrafi konumuna, deniz seviyesinden yükseklik ve alçaklığına ve hatta kültürel şartlarına göre değişkenlik gösteren bu oran, nüfusun artışıyla bozulunca ya doğal bir taşkınlıkla göç başlamış olur ya da bir felaket ve bunu izleyen süreçte büyük bir karışıklık ortaya çıkar; insanlar birbirlerini telef ederler.⁵ Memleketlerini bu gibi bilimsel gerçekleri bilerek idare edebilen mesut milletler nüfus yoğunluğunu dikkate alarak ona göre hareket etmek zorundadırlar. Gerekliğinde nüfuslarından bir kısmını memleket sınırları içinde veya dışında nakledip iskân edebilecekleri şehir ve koloniler oluşturmaya çalışırlar.⁶ Nüfus yoğunluğundan dolayı göçte mecbur memleketler arasında bugünkü Büyük Britanya ve Almanya zikrolunabilir.

Bununla birlikte, nüfus yoğunluğunun artmasından başka birçok sebepler daha vardır ki, göçü ve dolayısıyla imar ve sömürgeleştirmeyi beraberinde getirmiştir. Nüfusuna göre toprakları geniş olan bazı memleketlerde yönetimin bozukluğundan, kötü kanun ve uygulamalardan dolayı geçinemeyen bir kısım ahalî başka yerlerde yaşamak zorunda kalmışlardır. İrlanda bu durumdadır; toprak mülkiyeti kanununun halkın ortak çıkarlarını koruyamamasından dolayı daima kölelik konumunda kalmaya mahkum olduklarını hisseden birçok İrlandalılar göç etmişlerdir. Aynı durum Antik Roma'da latifundiyalar ile İrlanda gibi yerlerde, ahalden bir kısmının göç etmesine neden olmuştu.

Bundan başka nedenler de vardır. Büyük bir olay, örneğin bir devrim sonucu ortaya çıkan yeni koşullara bir sınıf halkın tahammül göstermesi mümkün olmaz. Antik Yunan hükümetlerinde olduğu gibi XVII. yüzyılda Quaker'lerin ve Fransa'da Kalvinistlerin göç etmek zorunda kalmaları benzer örneklerdir. 1789 Devrimi sonucunda oluşan genel koşullardan etkilenen bazı Fransızlar da özellikle Almanya ve İngiltere'ye göç etmişlerdi.

⁵ Yazar Malthusçu teoriden etkilenmiş görünüyor. U.Ö.

⁶ Bu tür kolonilere "iskân kolonileri" denir.

Taassuptan kaynaklanan olaylar vesilesiyle gerçekleşen göçler de eksik değildir. Yüz yıl savaşları, Haçlı Savaşları buna birer örnek olabileceği gibi Fransa'da Nantes kararnamesinin ilanıyla Protestanların firar ve göçleri de bu örnekler arasında görülebilir.

Nihayet Gladstone'un sözünü bir daha hatırlayalım: İnsanların altın aşkını, insanoğlunun ihtirası olarak ifade edelim; ama bu bir ihtiras değil, eşyanın tabiatından kaynaklanan bir zorunluluktur. İnsanların en az çabayla en çok menfaat elde etmek arzusu doğal bir kanun olarak kendisini gösterir. Ancak Gladstone'un Amerika göçü için ileri sürdüğü altın aşkını biz tam tersi bir anlamda kullanmak istiyoruz. İnsanlar başka memleketlere, yalnız Amerika'da olduğu gibi toprakları kazarak kolayca altın külçeleri edinmek için değil, belki, bin türlü zahmet ile, uzun çağlar boyunca biriktirerek şekil verdikleri altınları Amerikalılara götürmek için de yolculuğa razı oldular ve göç ettiler. Batı'da ticaret ve sanayinin olağanüstü gelişmeleri son yüzyıllardaki göçün temel nedenleri arasında sayılmalıdır. Buhar ve elektrik kuvvetlerinin keşfiyle vücut bulan mekanik kuvvetler, günümüz uygarlığını bir mekanik uygarlığa dönüştürmüştür. Dehşet verici gürültülerle yeryüzünü delik deşik eden makineler, dünyadaki kömür madenlerini iktisadi kaygılara sebep olacak derecede azaltmıştır. Makineler sayesinde bugün bir ülke kendine yüzyıl yetecek kadar hammadde ve mamul maddeler meydana getiriyor. İngiltere şu faaliyet durumunda az bir zaman için ihracatta bulunmazsa demirler altında ezilir, iplik yumakları içinde boğulur. İşte İngilizler gibi bu mamul maddelerin de başka memleketlere transferi gereklidir. Sonra bu büyük mübadele sonucu oluşan birikmiş altın yığınlarını hazinelerde saklamak da çağın modern tekniğine uygun değildir. Onları da kullanmak, onları da bir yere nakletmek şarttır. Şu suretle yalnız hammadde ve mamul mallar değil, belki, nakit para ticareti için yeni pazarlar bularak oralara göç ve iskân zorunluluğu hâsıl olmuştur.⁷

Sömürgecilik Fikrinin Temeli

Ancak gelişmiş ve örgütlü ulusların vatandaşlarının memleketlerini terk ederek yabancı diyarlara yerleşmeyi tercih etmeleri ne kadar güç ise de, yukarıda belirttiğimiz zorunluluklardan herhangi biri dolayısıyla gurbette olmayı seçenlerin kendi memleketlerini büsbütün unutmaları da mümkün değildir. Onun için böyle gelişmiş milletlerden ayrılarak ilkel ve keşfedilmemiş yerlere gitmeyi başaranlar milli benlik ve gereklerine tâbi olarak her türlü girişimlerini ana-

⁷ Bu tür kolonilere "sömürü kolonileri" adı verilir.

vatan adına yapmışlar ve ülkelerinin uygarlık izlerini, sanat ve sanayisini, ticaretini, dinini, dilini oraya da taşımaya ve ürettikleri bütün menfaatleri kendi ülkelerine sunmaya çalışmışlardır. İşte sömürgecilik fikrinin temeli, ruhu burada tezahür etmektedir. Bir belde dahilinde yaşayan kavim tarafından köyler, kasabalar, şehirler, çiftlikler, malikâneler vücuda getirmek bir imar faaliyeti olduğu gibi, aynı toplum mensupları tarafından uzak diyarlarda yine o belde menfaatine olmak üzere yerleşimler kurmak sömürgeciliktir.⁸

Portekiz ve İspanyolların bütün bir kıtayı, yeni dünyayı, kendi memleketleri adına kaydetmek arzuları bu fikre, bu esasa dayanır. Nasıl ki, kuzey ve güney Amerika kıtaları çok zamanlar, parça parça çeşitli ülkeler adına işlenmiştir. Bu kıtalar bugün genellikle Avrupa'dan ayrı ve bağımsız bulunuyor ve Monroe'nun "Amerika Amerikalılarından" ilkesi uluslararası hukuk alanında özel bir mevki tutuyorsa bunun sebebi: Avrupa ahalisinin milyonlarca göç ve yerleşimi üzerine oralarda da bir Batı uygarlığının, -tabirimize itiraz edilmemek üzere- belki Batı uygarlığına üstün bir Amerikan uygarlığının oluşumu ile mevcut bulunan bağımsız genel vicdandır. Bu genel vicdan başka bir dünyayı temsil etmiş ve artık bu yeni dünyanın Avrupa'ya iktisadi ve siyasi açıdan bağımlı kalmasına gerek görülmemiştir; yoksa Amerika, Avrupa'nın çok zaman hizmetindeydi. Nasıl ki, Asya ve Afrika hala bu hizmetçilik durumundadır ve daha çok zaman bu durumda kalacaktır: Hindistan'da, Hindicini'de, Belucistan'da, Afganistan'da, Türkistan'da, İran'da ve hatta Çin'de ve belki Japonya'da ve Osmanlı topraklarındaki iktisadi üretimin yüzde birkaç fazla oranı İngilizler, Fransızlar, Almanlar, bir parça da Amerikanlar ve Ruslar için ayrılıyor. Sonra, Afrika bugün Avrupa'nın para, altın ve gümüşü ile ıslah edilmektedir. Bir süre sonra bütün bu kıtanın mekanik üretim güçleri de, Belçika, Felemenk, İsviçre ve İtalya dahil olduğu halde, Avrupa ailesi için çalışacaktır. Avustralya'da ise bugünkü muazzam Amerikan imparatorluğunun XIX. yüzyılda gösterdiği bazı olumlu özellikler tezahür etmektedir.

Sömürgeciliğin Felsefesi: Uygarlaştırma Misyonu

Bu analitik girişle genel mahiyeti hakkında bir fikir edindiğimiz sömürgecilik, günümüzde bir felsefeye, bir de usüle kavuşuyor.

Deniliyor ki, sömürgecilik, bazı zorunluluklar altında bir ülke halkından bir kısmının diğer bir ülkeye intikal ve göçüyle buraları ticaret için pazar haline getir-

⁸ Fransızlar bir kavmin yurt edindiği belde dahilindeki imaratına "colonisation intérieure", haricindeki "colonisation extérieure" diyorlar. Arap dilindeki anlamı ise bunlardan birincisinin imâr, ikincisinin ise sömürgecilik olarak ifade edilmesine müsaittir. Bu suretle şehir ve koloni kelimeleri de meydana gelmiş oluyor.

mesinden ibarettir. Halbuki mesele bu kadar basit değildir. Bugünkü dünya, insan uygarlığı itibariyle dört kısma ayrılabilir: 1. Batı medeniyetine sahip olanlar, Avrupalılar gibi; 2. Çeşitli medeniyetlere sahip oldukları halde, bir araya gelmiş, birleşmiş, hayatları ve tarihleriyle bir millet olarak yaşamaya ve kendilerini idareye zorunlu kalmış milletler, Çinliler ve Japonlar gibi; 3. Bir millet teşkiline yaklaşmış ılımlı mizaçlı, epeyce ilerici ve fakat sabit olmayan/istikrarsız ve kargaşaya eğilimli kavimler; Hindular ve Cavahılar gibi; 4. Dünyanın büyük bir kısmını işgal eden vahşi ve barbar aşiret ve kabileler gibi sürekli savaşlar içinde hayat geçiren, sanayiden mahrum, toprağın doğal zenginliğinden habersiz ilkel kavimler.

Dünyanın her türlü doğal zenginliğini barındıran yerlerin büyük bir kısmını ehil olmayan insanların elinde bırakmak ne makûl, ne de doğrudur. Onun için, uygar toplumların yukarıda zikrolunan dört sınıf halktan son iki sınıfa müdahale ile onları vesayetleri altına almaları meşru olduğu kadar insani, yüksek bir uygarlaştırma görevidir. Şu halde ticaret ve pazar politikası ile sömürgeciliği birbirine karıştırmamak gereklidir. Sömürgecilik eşya alıp satmaktan başka bir şeydir; sömürgeciliğin toplumlar ve ülkeler üzerinde derin bir hükümü ve etkisi vardır; ilkel toplumlara bir kültür, bir adalet fikri verir, bilmiyorlarsa sermayenin mahiyetini ve kullanım tarzını öğretir, mübadele düşüncesini geliştirir ve bu görevi gerçekleştirmek üzere yalnız ticari ilişkiler yeterli olmaz. Anavatanın yalnız ham ve mamul maddeleri değil, sermayesi, tasarrufları, mühendisleri ve halkın önemli bir kısmı oraya göç etmelidir.

Bundan dolayı sömürgecilik, denilebilir ki, muntazam ve uygar bir kavmin toplumsal durumu bozulmuş veya örgütlenmemiş ilkel bir kavme karşı bir usul ve nizam dairesinde gerçekleşen uygarlık hareketidir.

Batı uygarlığının, dünyanın en uzak bölgelerinde, en barbar kabilelere doğru zor ve şiddetle ve birçok saldırgan girişimlerle ilerlemesi: Avrupa ticari ve askeri çevrelerinde demesek bile, üniversite mahfillerinde bu felsefeyle açıklanmakta ve meşru kılınmaktadır. Felsefe denildi mi, en kaba ve maddi şeyler önem kazanır. En sıradan ve doğal olaylar en önemli kanunlara esas olur. Denilebilir ki, felsefe eşyanın kabalığını örten ve istilâ eden düşünsel bir sıvıdır. Bizim göç ve sömürgeciliğin sebepleri arasında zikrettiğimiz zorunluluklar bakınız burada ne cazip ve mantıki gerekçeler kazandı.

Bu felsefenin sahibi, önde gelen Fransız iktisatçılarından ve enstitü üyelerinden mösyö P.L. Beaulieu'dur.

Ancak bu felsefeye ve sömürgeciliğe kesinlikle muhalif, önemli fikirler de yok değildir. Jean-Baptist Say, Gobden ve M. de Molinari gibi büyük Avrupa düşünürleri sömürgeciliğin meşruiyetini inkâr etmişler ve bir uygarlaştırma misyonu ile nezdine gidilen kavmin ve kabilenin genellikle mahvolarak, sarfedilen sermayelerden ve bu kadar zahmet ve zorluklardan da istifade edilemediğini ileri sürmüşlerdir.

Bir sömürge yeni dikilen bir ağaç gibidir. Meyve vermesi için emek ve özen, bunun için uzun zamanlar ister. Bundan dolayı, sarfedilen sermaye ve mesainin netice vermediğini hemen iddia etmek doğru değildir. Ve birçok yerlerde istifade başlamıştır. Ancak nezdine gidilen kavim ve kabilelerin ıslahı ve uygarlaştırılması sömürgecilik felsefesinde büyük yer tutan yüksek bir insanlık görevi olduğuna göre sömürgelerde şimdiye kadar cereyan eden facia dolu olaylara ve eski toplumların gündün güne dağılmasına ve yok olmasına kayıtsız kalmak doğru değildir. Avrupalıların uzak diyarlardaki hareket ve girişimlerini söz konusu uygarlık veya uygarlaştırma misyonu adına değerlendirecek olursak hiç umulmayan ve oldukça ters bir sonuca ulaşırız. XV. yüzyıldan XVI-II. yüzyıla kadar esasen Avrupa toplumlarının “servet edinmek için her şeyi yapmak” ahlaki düsturundan başka bir şey beklenemez. Onun için keşfedilen toprakların ahalisini kendi çıkarları adına her suretle sömürmek, onları mad-detten ve ahlaken her suretle zarara uğratan ilk istilacılar bir uygarlaştırma misyonu değil, zulüm ve vahşetten başka bir şey yapmamışlardır. Yüksek ve uygar denilen Avrupa toplumları bu yeni memleketlerde çoğu zaman en adi ve soysuz-sopsuz adamlar tarafından temsil edilmiş ve çaresiz yerlilere bunlar tarafından uygarlığın en kötü adetleri, en aşağılık duyguları, en tehlikeli hırs-ları telkin olunmuştur. Hiçbir ahlaki kurala tâbi olmaksızın alkole, afyona, çalışmadan kazanmaya, yani tembellik ve hırsızlığa müptela olan bu zavallı yerliler çaresiz yerlerini diğerlerine terk ile geriye doğru çekilmeye ve kendi doğal hayat kabiliyetleri haricinde yaşamaya mecbur ve mahkum olmuşlar ve sonunda en dar, en fena yerlerde perişanlıktan, açlıktan, sürekli savaşımlardan ve kölelikten dolayı türlü zaafa uğrayarak mahvolmuşlardır.

Amerika’da Avrupa istilası yerli ırkların çöküşüne neden oldu. Peru ve Meksika yerlilerinin birçok savaş ve mücadeleden sonra ırksal özellikleri vaktiy-le kendi egemenlikleri altında yaşayan kabilelerden daha aşağı bir hale gelmiştir. Afrika’da ise, Avrupalıların istilâsı, Amerika’dan daha iyi sonuçlar vermemiştir. Tam üç yüzyıl zarfında Avrupa ticareti köleciliğe dayanmıştır denilebilir ki, bunun, zavallı siyahilerin maddi ve manevi gelişimlerine hizmet ettiğini kimse iddia edemez. Kuzey Afrika’daki Arapların ırken bozulmaya başladıkları, eğitim ve uygarlık olanaklarından yararlanamadıkları istatistiklerle sâbittir.

Çeşitli kıtalardaki ilkel kavimlerin daha uygar ve yüksek ırklarla teması sonucu meydana gelen bu çürüme ve çöküş yalnız maneviyat açısından üzücü bir durum değildir. Bundan, sömürgeciliğin hedefi olan uygarlık da kaybetmiştir. Çünkü nüfus geriledikçe maddi üretim güçleri de kaybediyor demektir. Bu olumsuz sonuç, yeni memleketlerde uygulanan sistemin bozukluğuna atfedilmek gerekirken, gariptir ki, Darwinizmin nüfuzuyla ortaya bir yasa demeyelim, ama bir hüküm çıkarılmıştır: “Hallerinden daha yüksek bir kültür

kabiliyetinde olmayanlar çöküşe mahkûmdurlar.” Fakat Amerika yerlilerinin ve Afrika siyâhîlerinin daha yüksek bir kültüre kabiliyetli olmadıkları neden sabit oldu? Bu kabiliyeti inkar etmek insanlığın şerefini ayaklar altına almaktır. Şu kadar vardır ki, bir yerliyi bir İngiliz gibi eğitmeye kalkışmamalıdır.

Diğer taraftan Avrupalıların Asya istilası da, koydukları “rüsüm” ve “tekâlif” adı verilen ağır vergiler ile, Asyalılara oldukça pahalıya mal olmakla beraber burada hükümetlerin vasıtasız ve bizzat hareket etmeleriyle uzun süreden beri devam eden karışıklıkların önü alınarak nispeten sakin ve güvenli bir hayat ve idare tesisinde başarı kazanılmıştır. Bu itibarla yerli ahali çalışma zevkini alarak zaman ve asayiş ile Asya ırkları yok olmaktan kurtulmuş ve diğer yandan çöküntüye uğramadıkları gibi nüfus yoğunluğu da gittikçe artmıştır. (Fakat şu göz önünde bulundurulmalıdır ki, Asya’da öteden beri yaşayan büyük uygarlıkların bazı eserleri henüz mevcut olmakla beraber ahali Afrika ve özellikle de Amerika ahalisinden daha örgütlü ve düzenli idi.) Örneğin İngiliz Hindistan’ında nüfus zannolunuyor ki, hiçbir zaman günümüzdeki kadar artmamıştır. Batı uygarlığının müdahalesiyle dikkat çekecek derecede ilerleme gösteren memleketlerden biri de Cava ve Madera’dır. 1816’da buralarda 4-6 milyondan ibaret olan nüfus, Hollandalıların iyi idareleriyle varlığını koruyarak 1886’da 22 ve bugün 25 milyon derecesinde artmıştır. Afrika’da bile böyle bir örneğe tesadüf ederiz: Mısır kıt’ası bugün hemen eski nüfus yoğunluğunu kazanmıştır.

Bu inceleme ile anlaşılıyor ki, Amerika, Afrika ve Avustralya’da bazı ırkların yok oluşunu sadece “güçlülerin zayıfları yutmaları ve yok etmeleri” teorisine veya yukarıda denildiği gibi daha yüksek bir kültüre sahip olmamalarına atfetmek doğru değildir. Bu durum, çağımızda sömürgecilik felsefesinin ve Avrupalıların o kadar övündüğü uygarlaştırma misyonunun sömürgelerde layıkıyla ve gerçekten uygarlık ve insanlığa yakışacak bir surette, adaletli ve koruyucu bir biçimde uygulanamayışından kaynaklanmıştır.

Sömürgeciliğin Yöntemi

İşte bu suretle sömürgecilik yöntemine ulaşıyoruz. Bu uzak memleketleri ve o memleketlerde yaşayan insanları nasıl idare etmeli ki, Avrupalıların genellikle hileli ve sahtekâr bir şekilde ileri sürdükleri uygarlaştırma misyonu XX. yüzyıl insanlığına layık bir surette cereyan eylemiş olsun?

Burada meseleyi mösyö J. Chailier ve bütün iktisatçılar gibi ikiye ayırma-ya mecbur oluyoruz:

Bir kere bireylerin idaresi, zaten bazı zorunluluklar ile bireylerin ne yolda göç ettiklerini ve daha önce bilinmeyen uzak yerlerde kendilerine birer ikinci vatan kurduklarını söylemiştik. Şimdi konuyu genel yönleri itibariyle daha yakından inceleyerek değerlendireceğiz.

Bireyler sömürgecilikte nasıl başarılı olabilir?: Sömürgeler vücuda getirmek için öncelikle şahsi çaba sarf ederler; ikinci olarak sermayeye, hem de büyük sermayelere ihtiyaç vardır. Bu büyük sermayeler ise tek bir ferдин servetinden ziyade çok sayıda bireyin toplam servetlerinden oluşur. Şu halde bireylerin gerek şahsi güçlerinin, gerekse sermayelerinin bir araya gelmesiyle bir şirketin vücuda geldiğini görüyoruz. Ve gerçekte bir adamın tek başına sömürgeciliğe kalkışması mümkün değildir. Nasıl ki, son zamanlara kadar sömürgeleri böyle şirket halindeki büyük kumpanyalar idare ettiği gibi İngiltere’de hala bu kumpanya usulüne müracaat edilmektedir.

Ancak bu kumpanyaların şimdiye kadar kendileri için gerekli gördükleri yöntem ve araçlar, hareket amacı olan “uygarlaştırma” ile kolayca uzlaştırılabilecek mahiyette değildir. İzlenen yöntem son zamanlara kadar: Faaliyet alanlarını daha faydalı olabilmek üzere sınırlamak, bazı maddelerin ve tahılın ticaretini tekel altına almak, sonra bu maddelerin ve tahılın sınırlandırılmasına çalışmak ve nihayet ticari mübadelede en büyük esas: Oldukça düşük fiyata satın alıp oldukça yüksek fiyata satmaktan ibaretti, denilebilir. Bu tarz sömürgecilik o topraklardan geçici bir zaman zarfında sömürge durumunda bulunanlara bir miktar fayda sağlamaktan başka bir şey yapmaz. Fakat o toprak bu geçici zaman sonunda iflas eder, verimsiz kalır; üzerinde yaşayan insanlar da oralarda artık duramazlar ve başka yerlere çekilirler. Bacon, Jean de Witt, Jean-Baptist Say gibi iktisatçıların sömürgecilik aleyhinde bulunuşları bir vurgunculuk sisteminden başka bir şey olmayan bu kumpanyaların kötülükleri dolayısıyladır.

Bu kumpanyaların şahsi girişim sayılması, doğrudan doğruya hükümetler tarafından himayeye bir zamanlar ihtiyaç olmaması dolayısıyladır. Çünkü yeni dünyanın keşfini izleyen dönemde o kadar boş yerler bulundu ki, buraları sadece bayrak dikerek fethetmek mümkün olabilirdi. Demek ki, bu kumpanyalar bireysel girişimden sayılmakla beraber milli bir şahsiyete de sahipti. Ancak sonraları bu gibi yerlerin azalması ile sömürgeciliğin resmi faaliyette özel bir şube oluşturması meselenin mahiyetini değiştirmiş, doğrudan doğruya hükümetler girişimci haline gelmiştir.

Hükümetlerin uygulamalarında bireylerin şahsi güçlerine ihtiyaç yok mudur? Şüphesiz hükümet bir yeri sömürgeleştirme fikriyle işgal edince memleketin medeni eserlerini oralara nakle ve oralardan bazı çıkarlar elde etmeye hazır bireylere kesinlikle muhtaçtır. Bu yeni memleketlere, vatandaşlarından ne kadar çok sayıda göç ettirebilirse o kadar çok yararlanır. Onun için hükümetler, sömürgelere giden vatandaşlarına bazı imtiyazlar bahşetmişlerdir. Fakat ne yazık ki, “kolon” (colons) adı verilen bu Avrupalılar genellikle memleketlerinde bir işe yarayamamış, geçimlerini sağlayamamış kimselerdir. Daha evvelce biraz söylediğimiz gibi, gittikleri ilkel kavimler arasında memleketlerinin medeni gereklerini yaymaya, insanlık ve yüksek ahlak aşulamaya fitrat-

ları esasen uygun değildir. Hayat tehlikesi içinde titreyerek memleketlerini terk eden kolonlar buralara gelince ve biraz hayat, biraz refah görünce bütün sömürgeyi kendi malikâneleri gibi görürler, imtiyazlarını kötüye kullanarak biraz servet sahibi olan yerlileri mahvetmek isterler; genellikle içlerinde yerlilere karşı bir nefret ve kin vardır ki, kolaylıkla menfaat elde etmeleri mümkün değildir. Sonra, asıl memleketlerinde uygulanan kanunların, iyi-kötü her türlü kurum ve geleneğin buralarda da olmasını isterler. Halbuki, bütün bu hal-ler ilkel bir memleketin çöküşüne sebep olur. Böyle kolonlar tarafından idare olunan bir memlekette az zaman zarfında müthiş bir buhran baş gösterir. Bil-hassa yine yukarıda belirttiğimiz gibi yerli ahalinin her türlü medeni hukuktan mahrumiyeti memlekette çalışacak kuvvet bırakmaz.

Demek oluyor ki, hükümetlerin sömürgecilik girişimlerinde vatandaşlarının bireysel kuvvetlerine ihtiyaç olmakla beraber kolon suretinde özel bir mevki sahibi olan bu devlet işleriyle uğraşan bireylere müdahale ettirmek, bir kolon hükümeti tesis etmek, memleketin geleceği itibariyle hiç doğru değildir. Hükümetin bu yeni memlekete bayrağı altında getireceği bireyler birer girişimci, orada bulunan yerliler için birer model olacaklar ve yerlilerin faaliyetlerinden meşru surette: Onlara iş öğretip geçimlerini sağlamaya yetecek maaş vererek yararlanacaklardır. Şu halde bu göçmen halkın yerlilere söz geçirme yetkilerinin ve hakimiyetlerinin olması doğaldır. Fakat hükümetin kamu velayeti görevi vardır. Hükümetin bu yeni memleketlerde zirai, sınai, ticarî açıdan bir iktisadi siyaseti ve bir toplumsal siyaseti olması gerekir. Böyle yeni girilen, henüz bilinemeyen ilkel yerlerde en büyük görev hükümete düşer. Hükümet velayet hakkını bütün genişliğiyle kullanmalıdır.

Hükümetin göçmenlere karşı tutumu: (1) Bir kere çalışkan ve sömürgeye göre iyi çiftçi ve sanatkâr bireyleri göçe teşvik, (2) Göçten sonra bunları, rahatlık ve zenginlik sağlayacak surette toprağın çeşitli bölümlerine dağıtma/yayma ve yerleştirme), (3) Ve nihayet servet birikimi sağladıktan sonra memleketi terk etmemelerini sağlamaktır. Çünkü, genellikle işe yaramaz adamların sömürgelerde dolaşmaları yoksulluktan başka bir şey sonuç doğurmayacağı gibi anavatana tekrar geri dönüş, göçmeni zenginlik elde etmekten mahrumiyete ve hiç de makbul olmayan ihtiraslara sevk etmektedir.

Yerlilere gelince, hükümetin bunlara karşı tavrı daha nazik ve önemlidir. İlkel toplumların kültür ve uygarlıkları hükümetin izleyeceği siyasetin amacını teşkil edecektir. Şimdiye kadar edinilen deneyimlerin özel bir değeri vardır. Bu gibi toplumların Avrupa uygarlığına direnç göstermeyerek çöküntüye uğramaları olayını etraflı olarak, bütün sebep ve sonuçlarıyla incelemek gerekir ki, hükümetler söz konusu amaca ulaştıracak siyaseti belirleyebilsinler. Burada ilkel toplumların gelişme ve uygarlaşma faktörlerinden bahsedecek değiliz. Bu, biyoloji ve sosyoloji bilimlerinde çözümlenebilecek ince bir denkle-

dir. Ancak şunu söyleyeceğiz ki, herhangi bir organizmayı taşıyamayacağı kadar maddeler ile doyurmak o organizmayı tahrip etmek demektir.

Amerikalı, Afrikalı vb. ilkel toplumları bugün Avrupa uygarlığı aracılığıyla eğitmeye kalkışmak doğru bir şey olamaz. Evrensel ilerleme kanununun varlığını inkâr etmemek gerekir. Avrupa geleneklerinin ve kurumlarının bu ilkel topluluklara aktarımıyla esasen mevcut olan nispî düzeni bozmak, ilerlemeyi bir kat daha erteler. İlkel toplumların saygı gösterdikleri birtakım prensip ve kurumlar vardır. Bu prensip ve kurumlara onlarla beraber saygı gösterilmelidir ki, bu gibi toplumlar arasında düzeni sağlayacak başka fikirler henüz yayılmamıştır. Auguste Comte'un dediği gibi, bilimlerin bir metafizik devri olduğu gibi düşüncenin de bir metafizik devri vardır. Şu halde yerli toplumları bazı fikri unsurlara dayanan uygar kurumlar ile ve örneğin bir Fransız kod sivil (code civil, medeni kanun) ile hemen idareye kalkışmak ne büyük bir hatadır! Bu fikri daha ilerlemiş insanlara bile -hele bizim memleketimizde kısmen- uygulayabilirsiniz.

Şu halde yeni keşfedilen, yeni gidilen ilkel memleketlerdeki insanları iyi idare edebilmek için ilk yapılacak şey: Manevi ve ahlaki değerlerini çözümlenmek ve ona göre toplum düzenini bir kat daha sağlamlaştırmaktan ibarettir, diyebiliriz.

Meselenin maddi boyutunda ise: Hangi cins ve ırktan, hangi bölge ve memleketten olursa olsun insanlar ya üretim ve mübadele veya yağma ve ganimet ile hayatlarını sürdürmüşlerdir. Avrupalılar uygarlıkları kadar yıkıcı güçleri ile de ilkel toplumlardan üstündürler. Silahlarıyla, toplarıyla Avrupalı herhangi bir ilkel kavme korku telkin eder. Onun için bu kavimlerin çalışarak, üretim ve mübadele ile varlık bulmayı savaş ve ganimet ile varlık bulmaktan daha kolay ve daha az tehlikeli görmeleri az zamanda çalışma hayatına alışmaları mümkündür. Ancak bu imkânın gerçekleşmesi için bir kere Avrupalıların bizzat gittikleri yerlerde bu son kazanç yöntemine yeltenmemeleri, az zamanda zengin olmak için yerlileri yok ederek değerli madenlerini ele geçirme veya çalma yolunu tutmayarak adil ve vicdanlı olmaları gereklidir. Yapılacak şey memleket dahilinde güvenlik ve huzuru kesinlikle tesis etmek ve yerli veya göçmen, her bireyin bireysel haklarını ve mülkiyet güvencesini sağlamaktır.

İşte sömürgecilik yönteminin başlıca maddeleri böylece ortaya çıkıyor. Doğrudan doğruya hükümetin idaresi altında, maneviyat sahasında: İnanç, duygu ve düşünce özgürlüğünün; iktisat sahasında ise bireysel mülkiyetin dokunulmazlığının sağlanması.

Garıptir ki, Avrupalıların XVIII. yüzyılda Vatikan saraylarından koparmak istedikleri düşünce özgürlüğü ilkesine bugün bir başka mahiyette bu ilkel kavimler ihtiyaç duymaktadırlar: Bizim kutsal saydıklarımıza ve inançlarımıza ilişmeyiniz; sonra yine Avrupalıların feodalite devirlerinde maruz oldukları esaret bugün sömürgelerde başka bir şekilde hükümfermâ oluyor: Yerliler, bizi esir gibi kullanmayınız, biz de malımıza sahip olabilelim, diyorlar.

En ziyade garibi, bir sömürgecilik felsefesi ile büyük kıtaları egemenlikleri altına almak isteyen Avrupa, üstlendiği “uygarlaştırma misyonu” nun iyi bir biçimde uygulanmasını yine kendinden bekliyor. Yüksek ve uygar Avrupalılar günümüzde yalnız kendilerinden aşağı oldukları için dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan milyonlarca insanı çöküşe mahkum ediyorlar. Halbuki kaybeden, Avrupalıları da kapsayacak şekilde tüm insanlıktır.

İncelememize esas olan eserler:

P.L. Beaulieu, *De la colonisation chez les peuples modernes*, Vol. 2

G. de Molinari, *Les problèmes du XXe siècle*

Ch. Gide, *A quoi servent les colonies?*

G. Schmoller, *Principes d'Economie politique*

L. Say et J. Chailier etc., *Dictionnaire d'Economie politique*